

Костянтин ЗАЙЧЕНКО, Ігор КОСТЮК

ЗАЙЧЕНКО ІЛЛЯ ЛЕОНТІЙОВИЧ

„Бути рівним серед перших“ — таке кредо обрав доктор медичних наук, професор Зайченко Ілля Леонтійович, маючи на увазі високу можливість до себе, змагальність із надскладними завданнями, які щедро пропонувало життя у часи двох світових воєн, революції, громадянського протистояння, післявоєнного відновлення країни, коли йому випало вчитися та працювати.

Професор, доктор медичних наук Зайченко Ілля Леонтійович народився в родині із дідів-прадівів козаків (відомості з 1723 р.) 7 березня 1896 р. в м. Омельник Кременчуцького повіту Полтавської губернії. Батько, Зайченко Леонтій Іллів, був учасником звільнення Болгарії від Османської імперії та, зокрема, брав участь 1877 року у штурмі Плевни в складі Преображенського полку, за що мав дві медалі. У сім'ї зберігається лист додому, написаний перед штурмом 1877 року. Мати, Парасковія Петрівна, з козацького роду Самійленків. Зайченко Ілля Леонтійович навчався і закінчив чоловічу гімназію в м. Кобиляки, де, окрім звичайних дисциплін, викладали закон Божий. Найбільше вдавалася учневі математика, і тому 1916 року він вступив до Київського університету Святого Володимира на фізико-математичний факультет.

Навчаючись у гімназії, займався французькою боротьбою, грав на гітарі та мандоліні. Разом з батьком розводили овець романівської породи на смужки, продаж яких у Києві допомогла у голодні студентські роки.

Гімназист Ілля Зайченко
з батьківською родиною

Дозвіл провозити провіант, виданий студенту Зайченку

Членський квиток „Наукового студентського товариства“ Іллі Зайченка. 1923 р.

дували театр, був автором п'єс. Згодом поновлюється в університеті, але переводиться на медичний факультет. Через складну економічну ситуацію в країні більшість студентів займалася вдома сільським господарством, і перед навчанням переписувалися з викладачами та товаришами, а заняття поновлювалися після польових робіт. Харчувалися під час навчання продуктами, привезеними з дому. Для опалення аудиторій студенти самостійно купували дрова на Подолі. Ще за студентства Ілля Леонтійович починає наукову роботу.

Після закінчення навчання проходив стажування (аналог нинішньої інтернатури) в м. Києві в урологічній клініці у професора Чайки А.А., кваліфікацію лікаря отримав 1926 року. Під керівництвом проф. Чайки А.А. написав першу наукову роботу. Диплом-

Оскільки вже йшла Перша світова війна, студентів забрали на фронт. В Одесі відбувався військовий вишкіл, після якого у званні унтер-офіцера Ілля Леонтійович потрапив на фронт, воював на Буковині. У 1917 р. на південному фланзі російсько-австрійського фронту почалося братання вояків-українців з обох воюючих сторін, і південний фронт розпався. Український полк ім. Сагайдачного делегував Зайченка Іллю Леонтійовича з м. Проскурів (нині м. Хмельницький), де на той час дислокувався полк, до Києва на з'їзд солдатських депутатів. Після закінчення воєнних дій Ілля Леонтійович повертається додому на Кременчуцьку землю, де поринув у громадську роботу та вчителювання. Після повернення з фронту організував у м. Омельник комуну (об'єднання одноосібників). Громадою побу-

Свідоцтво про кваліфікацію лікаря Іллі Зайченка. 1926 р.

ну роботу виконав у клініці професора Шалвія Хахутова. У той же час викладав у медичному училищі у Києві по вул. Мельникова, де і познайомився зі своєю майбутньою дружиною Біневською Оленою Францівною (одружився у січні 1927 року). Батьки і сестра Олександра померли від голоду 1932—1933 рр. в с. Омельник, там і поховані.

Ілля Зайченко одержав скерування на роботу в м. Харків в інститут травматології, де під керівництвом професора М.І. Сітенка почав займатися лікуванням переломів різних сегментів верхньої кінцівки, надрукував серію робіт. У Харкові під керівництвом професора К.Ф.

Єленевського проводив експерименти над тваринами з регенерації кісткової тканини. Товаришував з доцентами Б.К. Бабич, М.І. Новаченко. Водночас брав участь у громадському житті інституту, очолював місцевком. Ініціював започатковані в ті часи соцмагання у медичній галузі. Отримав почесну грамоту від дирекції інституту та фотоапарат „Фотокор“ від профспілкової організації, який досі зберігається як родина пам’ятка.

Виступав на конференціях медпрацівників м. Харкова та м. Києва. Водночас працював консультантом у медсануправі. 1935 році на підставі надрукованих робіт присуджено ступінь кандидата медичних наук без захисту дисертації. Того ж 1935 року переїхав до м. Києва в інститут ортопедії, де керував клінікою для дорослих та

Витяг з протоколу про надання Іллі Зайченку вченого ступеня кандидата наук без захисту дисертації. 1949 р.

організовує експериментальний відділ (віварієм керує Й.М. Березенко), продовжував вивчення регенерації кісткової тканини, створив музей. Водночас до 1941 року завідував кафедрою ортопедії, травматології та польової хірургії 2-го Київського медичного інституту, який пізніше, після закінчення Другої світової війни було переведено у м. Чернівці.

У довоєнний час ХХ століття ще не було надійних методів дистракційного подовження кісток, а кістковий туберкульоз часто руйнував зони росту кісток, що призводило до деформації скелету. Тому к.м.н. Ілля Зайченко замислив здійснити в клініці пересадку епіфізарних зон росту для відновлення росту кісток.

Експериментальне дослідження на тваринах покладено в основу докторської дисертації, яку захистив у Києві 1938 року. З цього приводу одержав щире привітання з Харкова від проф. К.Ф. Єленецького

Многоуважаемый
Илья Леонтьевич!
Радельно поздравить
Вас с поимением
заслуженной Наим.
степени доктора
Медицины и Наим.
Вашим Дальнейшим
трудом в области
дальнейшей
Академии радельно
искогдарю Вас
за Вашу работу
и наилучшие
пожелания мне.
Всегда радельно
к Вам
Илья Леонтьевич
Хмельницький
4.11.39.

Привітання Іллі Зайченку від
проф. Єленецького. 1939 р.

Восени 1939 року д.м.н. Іллю Зайченка мобілізували до Червоної Армії у званні капітана для забезпечення санітарно-медичної служби військ, що захоплювали західні землі України та Білорусі до Радянського Союзу. Після демобілізації у тому ж 1939 році повертається до праці в Київський інститут ортопедії. 1941 року за дорученням Міністерства охорони здоров'я разом з доцентом І.П. Олексієнком перевіряли в Євпаторії дитячі кістково-туберкульозні санаторії. Проф. І.Л. Зайченко повернувся до Києва вже на початку війни.

Незабаром Іллю Леонтьовича було призначено керівником медично-санітарної частини, базованої на санітарному поїзді, що прямував у напрямку м. Проскурова (нині м. Хмельницький). У процесі руху поїзда за маршрутом надійшло повідомлення про наближення лінії фронту. Поїзд продовжив рух до пункту призначення щоб забрати поранених. В шпиталі почали приймати поранених, надавати їм кваліфіковану медичну допомогу — проводили операції, гіпсували. Вагони швидко заповнили пораненими. Начальник поїзду одержав новий пункт призначення — і потяг вирушив у зворотньому напрямі. Прибули до переправи через р. Дніпро в Каневі (де і донині збереглися

25-29 червня 1939 року в м. Києві відбувся Другий з'їзд ортопедів-травматологів і працівників протезної справи України, де д.м.н. Ілля Зайченко зробив доповідь про регенерацію кісткової тканини, у якій вперше поділив процес регенерації на шість умовних стадій. 1936 року Ілля Зайченко вперше в експерименті в м. Києві застосував консервовану холодом кістку, а д-р Інклан — законсервований холодом кістковий трансплантат на людині в 1942 році на Кубі. І.Л. Зайченко створив класифікацію шифрування ортопедичних операцій.

1936 року І.Л. Зайченко на основі цитологічного аналізу клітин, що оточують кістковий гомотрансплантат, описав невідомий до цього процес розсмоктування кісткового трансплантату лейкоцитами за типом „таяння льоду“.

Ілля Зайченко 1939 р.

Ілля Леонтійович Зайченко за мікроскопом

Проф. Зайченко возом, запряженим кіньми, повернувся до Києва. По дорозі в лісах довкола Києва було повнолюдно — військові з розформованих частин і цивільні.

Ілля Леонтійович прийшов до ортопедичного інституту по вул. Кірова (нині вул. Грушевського) №6, та наполегливо постукав у зачинені двері. За деякий час двері відчинила сестра-господарка із щасливим вигуком: „Слава Богу, що хтось із своїх прийшов, бо я щодня приходжу на роботу і стережу майно як матеріально відповідальна. Боюся, щоб не пограбували, бо як повернуться наші, то розстріляють“. Дізнавшись, що у місті з різних причин залишився медперсонал, що до того працював в інституті, проф. І. Л. Зайченко звернувся до окупаційної влади за дозволом відновити роботу інституту. Отримавши цей дозвіл, очолив ортопедичний інститут та через доцента Г.С. Леончук налагодив зв'язок з радянським підпіллям у Києві. Приймав на лікування поранених, підставляючи рентгенограми хворих, взятих з архіву, щоб обійти наказ коменданта міста щодо звітування про вогнепальні поранення, а після виписки видавав воїнам аусвайси, отримані від підпілля.

Брата Михайла у 1943 р. повісили німці у Харкові за зв'язок з ОУН-Схід, похований у Харкові.

мостові опори). Через міст день і ніч переправляли лише війська. Санітарний поїзд, очікуючи переправи, стояв на запасній колії. Вночі потяг потрапив під бомбардування. Пораним надали повторну медичну допомогу у розгорнутому медперсоналом наметовому шпиталі.

Ілля Леонтійович Зайченко під час медичного обходу з проф. І. О. Фрумїнім, лікарем А. С. Маринич, к.м.н. Б. С. Куценко, к.м.н. А. Ф. Бродським

Професор Ілля Зайченко зі синами.
1962 р.

проф. Є.П. Меженіною. Німець-куратор, майор медичної служби, лояльно ставився до колег. Під час чергової перевірки професорові І.Л. Зайченку, за свідченнями гіпсового техника П.Е. Ємець, вистачило часу на те, щоб виїняти зі сховку в матраці у гіпсовій кімнаті чисті бланки аусвайсів та спалили їх. Після цього інциденту Ілля Леонтійович вирішив з родиною виїхати з Києва, керівництво інститутом передав доценту Миколі Олександровичу Воробйову.

В зв'язку з наближенням фронту родина Зайченків за допомогою підпільників вирушила на захід, зупинилася у Жмеринці, де проф. Зайченко влаштувався на роботу в лікарню та увійшов до партизанського загону. Посилилося бомбардування залізничного вузла, доводилося цілодобово працювати в операційній. До цивільної лікарні потрапляли також поранені з німецьких частин не німецької національності — угорці, румуни — і для їх лікування німецька окупаційна влада видавала медикаменти та перев'язочний матеріал, що надходив каналами міжнародного червоного хреста. Цей матеріал не так суворо обліковувався, що уможлилювало його передачу на потреби партизанського загону.

На початку 1944 року родина проф. Зайченка вирушила поїздом до Одеси, бо подальша діяльність загону повинна була відбуватись там. У плетену кошику з немовлятком — третім сином Богданом — перевезли рацію, про що мати, Олена Францівна, дізналися лише після війни після смерті чоловіка, із листа зв'язківця загону, І.О. Підлубного.

Після звільнення Одеси 10 квітня 1944 р. партизанський загін злився з 26-ю Армією. Професор І.Л. Зайченко залишився керівником двох військових шпиталів (один з яких — на базі санаторію ім. К.Маркса, на 200 ліжок). Водночас (1944—46рр.) завідував кафедрою військово-по-

Невідомий до цього часу провокатор двічі доповідав міському німецькому куратору з медицини про порушення наказу військового коменданта стосовно звітування про вогнепальні поранення. Ця інформація була озвучена наприкінці 60-х рр. XX ст. під час радіопередачі „Біля партизанського вогнища“ з тогочасним керівником Інституту ортопедії та травматології

льової хірургії, ортопедії і травматології Одеського медичного інституту та Одеського інституту удосконалення лікарів, був науковим співробітником Одеського рентгенорадіологічного інституту.

Ілля Зайченко нагороджений двома медалями — „Партизан ВВВ“ та „За Перемогу над Німеччиною“. Був представлений керівництвом партизанського загону до нагороди орденом Богдана Хмельницького 2го ступеню. Орден не отримав. Керівництвом партизанського загону нагороджений особистим автомобілем (Форд-8 — пікап).

18—26 травня 1945 року в Одесі відбувалося урочисте святкування медичною громадою 100-річчя від народження І.І. Мечнікова. Ілля Леонтійович був учасником усіх трьох конференцій в рамках цього святкування, де і познайомився з відомим окулістом проф. В.П.Філатовим.

Після приєднання Закарпаття до УРСР перед керівництвом Закарпатської області повстало питання організації на її території системи охорони здоров'я.

Проф. Ілля Зайченко був одним із співорганізаторів медичного факультету Ужгородського університету, де завідував кафедрою нормальної анатомії людини (1946—48 рр.), топографічної анатомії та оперативної хірургії (1946—49 рр.), займав посаду головного хірурга і ортопеда Закарпатської області. Під час наукового керівництва (1946—51рр.) Закарпатським НДІ ОХМАТДИТ проф. І.І. Зайченко завідував клінікою дитячої хірургії, створив експериментальний відділ з відмінним віварієм, де продовжував експериментальні роботи над регенерацією кісток, організував патолого-анатомічний музей, біохімічну і гістохімічну лабораторії. У цей же період під його керівництвом виконано три кандидатські дисертації працівниками НДІ та одна докторська дисертація на медфакультеті Ужгородського університету.

1951 року Ілля Леонтійович був обраний професором на кафедру госпітальної хірургії Львівського медінституту (зав. кафедрою — проф. Л.М. Кузьменко) з курсом ортопедії та травматології. Був головним ортопедом-травматологом Львівської області (1951—1964 рр.). 1955 року очолив організо-

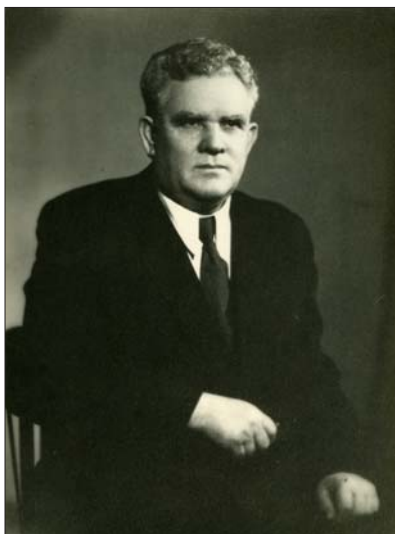

Ілля Леонтійович Зайченко зі студентами

вану ним кафедру ортопедії-травматології та дитячої хірургії. 1960 року організував обласне наукове товариство ортопедів-травматологів і працівників протезної справи. Під його керівництвом товариство видало 5 книг, активно налагоджував роботу Львівського протезного заводу.

З цього життєпису про проф. І.Л. Зайченка вимальовується образ енергійної, діяльної, результативної людини, яка присвятила себе науці та практичній медицині. Що ж було джерелом цієї енергії та передумовою високої результативності? Дух експериментатора, педагога, новатора, творчого пошуку та видатних організаційних здібностей. Цьому знаходимо свідчення і поза основною професійною діяльністю Іллі Леонтійовича. В останні десятиліття життя займався бджільництвом (є експонати у музеї бджільництва в м. Києві).

Помер на 68-му році життя від інфаркту міокарда на роботі 15 червня 1964 р. Виготовлено посмертну маску. Поховано на Личаківському цвинтарі.

Ілля Зайченко. 1964 р.

Ховала проф. І.Л. Зайченка громада м. Львова. Труну, накриту малиною козацькою китайкою, пронесли від Львівського медінституту до цвинтаря учні професора. Від Київського інституту ортопедії та травматології некролог виголосив проф. В.М. Левінець.

15 листопада 2013 року відбулася в Києві творча зустріч вчених-медиків ортопедів-травматологів ДУ „Інститут травматології та ортопедії НАМН України“, співробітників кафедри травматології і ортопедії Національного медичного університету ім. акад. О.О. Богомольця та співробітників Київської клінічної лікарні № 8, присвячена пам'яті видатного українського вченого,

клініциста та громадянина — ортопеда-травматолога, педагога, організатора охорони здоров'я, доктора медичних наук, професора Іллі Леонтійовича Зайченка.